

מראי מקומות - גיטין י"ב

העבד לומר לרבו, או פרסני או הוציאני לחרות, וא"כ לכאו' מבואר דחייב לזונו, ודלא כתוס'. וכ' דשנת בצורת שאני, אבל בשאר שנים ימצא רחמנים שיתנו לו [וא"כ לכאו' מבואר דאינו יכול להרעיבו ולהניחו למות, ואם האחרים לא ירחמו עליו, שפיר חייב לזונו, רק דלא חל עליו החיוב לזונו כל זמן שיכול לזון ממקרא, וצ"ע הגדר בזה].

(ג) **כי אית לי נמי לא לישקל מיני- פרש"י, ויהא** ביד העבד שמא יש יום שלא ימצא להשתכר. וק', למה פי' כן, לכאו' הול"ל בפשיטות, די"ל שיש לו העדפה, כיון דאם לית לי' אין רבו צריך להשלים, א"כ כנגד זה אם יש לו העדפה יהי' שלו. וע' במהר"ם שי"ף שביאר בדברי הגמ', דמה שהאריך הגמ', כיון דכי לית לי', וכו', היינו לבאר מהו הה"א דמשום העדפה עביד לי' חיותא, דהא כיון שיש לו מזונות, איזה חיותא שייך בהעדפה [וכמו שהעיר תוס', דהי' ק' להגמ' לומר דעביד לי' חיותא בהעדפה], וע"ז ביאר הגמ' דכיון דכי לית לי' לא יהיב לי', לכך ה"א דכי אית לי' נמי לא לישקל מיני' [ולא בתורת זה כנגד זה, אלא משום דמסתבר שיהי' יכול לעכב המותר אצלו, כדי שאם יהי' יום א' שאין לו מספיק, יהי' יכול להשלים בעצמו ע"י ההעדפה מהיום שלפניו]. ולכן דברי רש"י מובנים, דזהו כל הענין של העדפה בהגמ' כאן.

(ד) **רשב"ג סובר או פרסני או הוציאני לחירות- כ' תוס' בב"ק (פח. ד"ה דכתיב, הובא בגלה"ש כאן) דמדברי רשב"ג משמע דאין כ"כ חובה ליתן צדקה לעבד, שהרי יכול לומר לרבו להוציאנו לחרות כדי שירחמו עליו הבריות, משמע דאם עדיין עבד הוא לא ירחמו עליו, אבל אם מצוה הוא, למה לא ירחמו עליו.**

(ה) **כי היכי דחזי לי אינשי וכו'- הק' המלא הרועים, הא המשחרר עובר בעשה, וא"כ איך יאמר לו "או פרנסני וכו'".** ואף דהעבד יהי' צריך לגנוב ולגזול, הא רשב"ג לא ס"ל דניחא לי' לעשות עבירה קלה להציל חבריו מעבירה חמורה יותר. ות"י דהכא שהאדון יכול לפרנסו ולא לעבור כלום, בזה אמרי' דלכ"ע אינו יכול לגרום שיהי' העבד צריך לעבור על איזה עבירות. ועוד כ' דדבר זה כעין פקוח נפש, ולכן מותר [אבל זה לכאו' ק', דהא

(א) **אלא דכתיב לא תלקט לעני- הק' תוס', למ"ד** דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני, סכ"ס לימא דקנה העני שהוא ליקט בעבורו. ות"י דמקרא משמע דלא קני. וע' בקצות החושן (ק"ה, א') דהעיר דמה שרוצה לזכות עבור העני עבירה הוא, וא"כ נימא דאין שליח לדבר עבירה. והוכיח הקצות מכאן, דהדין דאין שליח לדבר עבירה הוא רק היכא שהוא עבירה למשלח, אבל היכא שאינה עבירה אלא להשליח, אז לא אמרי' דאין שליח לדבר עבירה (ודלא כשי' הפני יהושע [כתובות פד:]: שהביא שם, דס"ל דאף בכה"ג אמרי' אשד"ע), וא"כ הוי שליחותו שליחות (וע' במלואי חושן שם שהביא מהקהלות יעקב בקידושין שדחה דאולי ס"ל לתוס' דבאשד"ע לא אמרי' דהשליחות בטל).

(ב) **ש"מ יכול הרב לומר עשה עמי ואיני זנך- ע' בשיעורי ר' שמואל (רכ"ג) דנקט לדבר פשוט** דאין האדון חייב במזונות העבד כנעני שלו (וכמו שמבואר מדברי תוס' ד"ה עבד), ורק דהצד דאינו יכול לומר עשה עמי ואיני זנך סובר דהגם שהוא כשורו וחמורו, מ"מ עד כמה שהעבד צריך למזונותיו אינו קנוי לרבו, ובכה"ג יש להעבד קנין במעשה ידיו לזון את עצמו. ומ"ד דיכול לומר עשה עמי וכו', ס"ל שכיון שהוא ממונו הרי המעשה ידים שלו, בלי שום גבול, ולגבי מזונותיו יכול לומר לו חזור על הפתחים. ובאמת גם בזה יש לעי', מה מהני לו לחזור על הפתחים, הרי מה שקנה עבד קנה רבו, והוי הכל של רבו, ועכצ"ל דבמה שמחזור על הפתחים כ"ע מודו שלא יזכה האדון כיון שנצרך לו לחייו (וע' באילת השחר שהעיר כן, וכ' דלהשיטות דס"ל דהנותן מתנה לעבד ע"מ שאין לאדון רשות בו מהני, אז י"ל דהו"ל כמו שהתנה כן, ולמ"ד דלא מהני, י"ל כדי חייו אינו להאדון, דהאדון אינו בעלים על חייו של העבד), וליכא ע"ז מה שקנה עבד קנה רבו, וכל הנדון הוא רק אם יש להעבד זכות במעשה ידיו למזונות. וע' במהר"ם שי"ף על התוס' הנ"ל, דהק' דלכאו' מבואר מדברי רשב"ג דיכול

על ידם ממילא קדוש הוא, וכ' דעכצ"ל דלפי תוס' אין ההקדש על הידים אלא לענין מעשיהן, ובזה משייר בדעתו דלא יחול ההקדש כלפי מעשיהן אם אין מעשיהן ש"פ). והק' הקהלות יעקב (י"א), לפי רש"י איך שייך שיצטרף אח"כ הפחות מש"פ להעשות הקדש, הרי כבר הוא חולין, ואיך נעשית הקדש אח"כ [ובשלמא לתוס', אולי י"ל דזה גופא הי' דעתו, דכשנצטרף לש"פ נמצא דמעולם הי' הקדש, אבל לרש"י מא"ל]. וכ' דעכצ"ל דאפי' פחות מש"פ הרי הממון הוא ממון של הקדש, אלא שאין בה קדושת הקדש כל זמן שאינו מצטרף לפרוטה, וכיון שכן, מיד כשיהי' בה תורת ממון, יהי' נתקדש בקדושה ממש ממילא. ומ"מ יכול העבד לפרוע חובו בפחות מש"פ זה, הגם דממון של הקדש הוא, ואף מצד גזילת ממון הקדש אין קפידא כלל, שהרי הוא לטובת עבדו של הקדש, ורק משום הקדש המעות עצמו הי' ק', וע"ז תי' דגם אין ההקדש חל. ובביאור סברת רש"י, למה אין הקדש חל על פחות מש"פ, הביא הקה"י מהאור שמח (ערכין ו', י"ט) דביאר דס"ל דמה שאינו ראוי לפדיון אין בו קדושה, וכיון שאינו יכול לפדות הקדש שהוא פחות מש"פ, דלא תפיס פדיונו, א"כ אין חל קדושתה (ובזה כ' ליישב מה שמצינו דבקדושת הגוף שפיר חל על פחות מש"פ, משום דתנאי זה דצריך להיות ראוי לפדיון הוא רק בקדושת דמים, דשייך פדיון אצלו, אבל לא בקדושת הגוף). אבל הקה"י כ' דדוחק לומר דחשיב אינו ראוי לפדיון משום דלא תפיס פדיונו, דהא שפיר ראוי לפדיון ע"י צירוף, אלא הוא כ' דמה שאינו ראוי לפדיון היינו דאין שייך להשיג על ידו דמים, שהרי אינו יכול להשיג ממנה אלא פחות מש"פ, דאי"ז נחשב דמים, וא"כ משו"ה נחשב אינו ראוי לפדיון.

(ט) אי הכי, אמאי ניזון מן הצדקה, להעדפה-פרש"י, שהוא צריך מפני חליו להוסיף על מזונותיו. והק' הרש"ש, הרי לכאור' המזיק צריך לשלם זה, שהוא לכאור' נכלל ברפואה. וע' בחזון איש (ב"ק י"ג, ז') שהביא קו' זו מהנתיבות (ש"מ), ותי' הנתיבות דזה לרבו כיון שאין זה אלא למעט צער או למהר הרפואה [ולכאור' כוונתו הוא דודאי המזיק צריך ליתן ממו זה בתורת צער, אלא דמ"מ אין להעבד ממון זה, אלא לרבו הוא, ולכן

אינו פקו"נ אם האדון עצמו יזונו, ואולי מיירי דאין לו היכולת, אבל לכאור' מתירוצו הא' משמע דאי"ז הצירוף, וצ"ע].

(ו) לזה ואוכל עושה ופורע- הק' המאירי, למה צריך לעשות כן, הרי בהמות של הקדש אוכלים מהקדש, ומ"ש עבד זה, הרי כמו בהמה של הקדש הוא. ותי' דשאני עבד דאין גופו של הקדש. ועוד תי' דאולי מה שבהמות אוכלים מהקדש, זהו רק לאחר שנתחלל המעות, אבל אינם יכולים לאכול מממון הקדש ממש.

(ז) ולימא לי' הקדש עד השתא סגי לך הלא העדפה, וכו'- ולכאור' יש לתמוה, לפי מה דתי' הגמ' לקמן דלא אמרי' קמא קמא מקדיש משום דאפחות מש"פ לא חל ההקדש, א"כ לימא לי' להקדש כל זמן שאין כאן ש"פ לאו בעל דברים דידי את, ואין לכם שום טענה על מעשה ידי. ועוד ק', אם ההקדש אינו חל על פחות מש"פ, א"כ לכאור' הוא עדיין אצל האדון, וא"כ ממ"נ אינו של העבד. וכ' המהר"ם שייף דודאי הקדיש האדון בלי שום שיור, וקודם שהגיע לש"פ, שעדיין של האדון הם, דעת האדון שיהי' מצורפים ג"כ להקדש [וזה לכאור' ק' לומר בשי' תוס', דמה שאין פחות מש"פ נתקדש מעיקרא הוא משום דעתו, וא"כ יצא דהרי דעתו שלא יהי' קדוש, אלא שיהי' מצורף להיות קדוש כשיהי' ש"פ, וצ"ע בזה]. וע"ז הק' לו הקדש, הרי ממ"נ אין הפחות מש"פ שלך, אלא של האדון הוא, והוא רוצה שיהי' מצורף להיות של הקדש, וא"כ למה אתה יכול לעכב זה לעצמך. וע"ז תי' הגמ' דהקדש גופי' נח"ל בזה, וכן דעת האדון נח"ל במה שנח"ל להקדש. [ולכאור' ק', דהי"ל להגמ' להק' להיפוך, בתחלה הי"ל להק' דקמא קמא קדיש, ולאחר שתי' פחות מש"פ, הי"ל להק' דאף פחות מש"פ שייך להקדש. ואולי יש לבאר באור'א, דקו' הגמ' הי' דלימא לי' הקדש, האין אתה יכול לעבוד בשביל העדפה שלך, הרי אתה משועבד לעבוד בשביל הקדש, וכשיתרץ הגמ' הא, הק' דעדיין ק' דהא המעות עצמן הקדש הם, וצ"ע בכל זה].

(ח) בפחות פחות משה פרוטה- פרש"י, דער שלא תצטרף הפרוטה יפרענה, דלא חייל הקדש אפחות מש"פ (וכ' המאירי, דה"ה דהי' יכול לעשות פחות פחות מש"פ ולאכול, ולא יהי' צריך ללוות, אלא שאין דרך לאכול אכילתו פחות מש"פ). וכ' תוס' דדעת המקדיש שלא יחול ההקדש על פחות מש"פ (והעיר הקה"י, מה בכך דדעתו שלא יחול, הרי הידים עצמן קדושים, וא"כ מה שנעשה

מידי, דס"ל כיון דאינו יכול לחזור בו, ונפקע ממונו של כהן, תו לא הו"ל קנין כספו", ולכן אינה אוכל בתרומה.

(ג) וכי תימרו אי בעי זריק לי גיטא ופסיל לי- פרש"י, דזריק לי רבו הגט בתוך ד' אמותיו ברה"ר. ולכאו' יש לעי', הרי קנין ד' אמות הוא תקנת חכמים, ואיך מהני לגירושין. כ' הר"ן (מ: בדפיו) "ואע"ג דד' אמות לכ"ע אינן קונות דבר תורה, כיון דרבנן תקנינהו ואמרי שיהו קונות, הרי הקנום לו ועשאו כחצרו והפקר ב"ד הי' הפקר". ולענין הא דכ' רש"י דמהני ברה"ר, כ' המנחת חינוך (שמ"ז, ג', ד"ה ואמנם) דאף דקיי"ל דברה"ר לא מהני ד' אמות, אפשר דרש"י ס"ל כהסוברים גם ברה"ר מהני ד' אמות.

צריך ליוון מן הצדקה להעדפה, וצ"ע]. אבל החזו"א חולק ע"ז, דהדין הוא רק אם עשה סמא חריפא דאז המותר אזיל להאדון, אבל מעיקרא אין האדון יכול לכוף עבדו לעשות סמא חריפא. אבל מ"מ כ' דהקו' אינו, דאין המזיק חייב אלא במאכלים שהם מוכרחות לרפואתו, אבל עדיין יש מקום לצדקה להחיותו במעדנים אשר הוא נחל לחולה יותר מלבריא.

(י) רפואתו דידי' הוא, דבעי איתסויי בי- הק' הרש"ש, לימא דהוי כמזונות, דיכול הרב לומר עשה עמי ואיני זנך, וא"כ גם כאן הרי יכול לגבות דמי רפואתו, ואין צריך לרפאו ע"י מעות אלו. ותי' משום דלפעמים תעלה דמי רפואתו יותר מדמי שויו קודם, וא"כ ישתכר בו הרב הרבה, וזה אינו מסתבר. וע"ע בקובץ שעורים (בקובץ ביאורים, גיטין י"א) שחקר בחיוב ריפוי, האם הוא חיוב ממון, וזכות ממון שיש להנחבל, או דלמא יש חיוב על המזיק לרפואתו, וא' מהאופנים של רפואתו הוא לשלם ממון לרפואתו. וכ' להוכיח כצד הב' מכח קו' זו, דאם הי' רק זכות ממון, א"כ ודאי הזכות ממון הוא של האדון, אע"כ דדין הוא דצריך לרפואתו, וא"כ שפיר הק' הגמ' דרפואתו של העבד הוא להיות נרפא על ידו.

(יא) אמר לנו חוב הוא לו- הק' ההמרצ"ח, א"כ איך כתבה התורה שהעבד יוצא לחירות ע"י שן ועין, וכי בשביל שעשאו לעבד בעל מום ציוה התורה להוסיף רעה על רעתו ויוציאוהו ג"כ לחירות, שהוא חוב לו. ותי' דכמו דכ' תוס' לקמן דעבד קטן זכות הוא לו לצאת לחירות, אלמא דאף ר"מ ס"ל דפעמים הוי זכות לו, א"כ אולי ס"ל ג"כ כרשב"ג דס"ל דאינו יוצא לחירות (בהפלת שן ועין) אא"כ נתכוון לו רבו, וא"כ י"ל דבכה"ג באמת זכות הוא לו.

(יב) וזה אינו אוכל- מכאן הק' הרא"ש (י"ג) ועוד ראשונים על שי' הרי"ף דס"ל דאף כשהשליח נוטל השטר שחרור, אין העבד יוצא לחירות מיד, אלא רק דהאדון אינו יכול לחזור. וא"כ, לכאו' עדיין ממונו של האדון הוא, ולמה אינו יכול לאכול בתרומה. ותי' החתם סופר (לעיל יא:) "ולפע"ד לא קשיא